

МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ТУРИЗМУ В ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ

OPPORTUNITIES AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL TOURISM IN ZHYTOMYR REGION

У статті представлено результати досліджень щодо визначення можливостей та перспектив розвитку промислового туризму в Житомирській області. Для цього проаналізовано кількість промислових підприємств як потенційних об'єктів туристичного показу відповідно до їх розмірів та видів економічної діяльності. За найбільшими містами та районами області визначено чисельність потенційно привабливих для розвитку промислового туризму підприємств. Контент-аналіз інформації на сайтах підприємств, туристичних агенцій, засобів масової інформації міста та області дав змогу ідентифікувати наявний стан та перспективи розвитку цього виду туризму. Доведено, що з огляду на наявний ресурсний потенціал Житомирщина має всі можливості для подальшого розвитку ринку послуг промислового туризму, що сприятиме соціально-економічному розвитку як суб'єктів господарювання різної галузевої спрямованості, так і регіону загалом.

Ключові слова: туристичні ресурси, промислове підприємство, виробничий процес, промисловий туризм, цільова аудиторія, екскурсія, соціально-економічний розвиток.

В статті представлені результати досліджень по визначенню можливостей та перспектив розвитку промислового туризму в Житомирській області.

стей і перспектив розвитку промислового туризму в Житомирській області. Для цього проаналізовано кількість промислових підприємств як потенційних об'єктів туристичного показу в соответствии с их размерами и видами экономической деятельности. По наибольшему числу городов и районов области определена численность потенциально привлекательных для развития промышленного туризма предприятий. Контент-анализ информации на сайтах предприятий, туристических агентств, средств массовой информации города и области позволил идентифицировать существующее состояние и перспективы развития этого вида туризма. Доказано, что с учетом существующего ресурсного потенциала Житомирская область имеет все возможности для дальнейшего развития рынка услуг промышленного туризма, что будет способствовать социально-экономическому развитию как субъектов хозяйствования различной отраслевой направленности, так и региона в целом.

Ключевые слова: туристические ресурсы, промышленное предприятие, производственный процесс, промышленный туризм, целевая аудитория, экскурсия, социально-экономическое развитие.

УДК 338.482.22

Давидюк Ю.В.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту і туризму
Державний університет
«Житомирська політехніка»

The article presents the results of research on determine of opportunities and prospects for the development of industrial tourism in Zhytomyr region. For this purpose, the number of industrial enterprises, as potential objects of tourist exhibition, according to their size and types of economic activity has been analyzed. The number of potentially attractive enterprises for the development of industrial tourism in the largest cities and districts of the region has been identified. Ethnographic resources can also serve as objects of industrial tourism. Local folk craft such as pottery, manufacturing willow wicker works, manufacturing wooden barrels, Polissia forest beekeeping, weaving, Vytynanka, paintings inlaid with straw can be attracting tourists. In view of the significant concentration of potentially attractive tourist facilities, industrial tourism may be one of the priority tourism in the southern tourist subarea in the Zhytomyr, Berdichev, Novograd-Volyn tourist zones and in the northern subarea in the Korosten tourist zone of the Polissia tourist region. The current state and prospects for development of this type of tourism has been identified by means of content analysis of information on the sites of enterprises, travel agencies, mass media of the city and the region. Existing experience of Zhytomyr region in the realization of industrial tourism shows that industrial excursions in the vast majority of cases have no methodological basis, and as a consequence, they are spontaneous. The main reason for this situation is the lack of a clear understanding of the benefits provided by industrial tourism. In general, the current state of development of industrial tourism in the Zhytomyr region has signs of formation and is one of the important directions in the formation of its tourist image. It is proved that, given the existing resource potential, Zhytomyr has all the opportunities for further development of the market of industrial tourism services, which will promote socio-economic development of business entities of different branch directions as well as the region as a whole.

Key words: tourist resources, industrial enterprise, production process, industrial tourism, target audience, excursion, socio-economic development.

Постановка проблеми. Сучасний темп життя дещо обмежує людей у вільному часі, тому вкрай привабливими є такі види відпочинку, які можна суміщати з пізнавальними цілями. З огляду на це актуальним видом альтернативного туризму, який можна розвивати як в Україні загалом, так і в Житомирській області зокрема, є промисловий туризм, який має всі передумови для того, щоби стати одним із найбільш популярних напрямів для подорожей. З огляду на те, що співробітництво між промисловістю та туристичною сферою тільки розпочинається, тема дослідження є актуальною для подальшого вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Промисловий туризм є відносно новим напрямом, тому викликає науковий інтерес в контексті організаційно-економічних аспектів свого розвитку в Україні. Так, можливості та перспективи розвитку цього виду туризму на рівні країни досліджує В.С. Пацюк. Особливості розвитку промислового туризму у східному регіоні України розглядає О.Ю. Червоник. Територіальна організація промислового туризму Карпатського суспільно-географічного району та основні напрями її вдосконалення є темою досліджень О.В. Пендерецького. Проте нині поза увагою дослідників залишаються питання визначення можливостей та перспектив його розвитку на території Житомирської області.

Постановка завдання. Метою статті є визначення потенційних можливостей та перспектив

розвитку промислового туризму на території Житомирської області.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Промисловий туризм – це вид туризму, метою якого є відвідування діючих (або таких, що колись діяли) промислових підприємств чи об'єктів задля задоволення пізнавальних, професійних, ділових та інших інтересів, який дає змогу формувати позитивний імідж підприємств та територій їх розташування [3]. Це дієвий безоплатний інструмент маркетингових комунікацій підприємств, який дає змогу отримувати додатковий прибуток за рахунок підвищення туристичного інтересу, як наслідок, зростання попиту з боку споживачів.

Існує загальноприйнята класифікація об'єктів промислового туризму, розроблена «Міжнародним комітетом за збереження індустріальної спадщини» та ЮНЕСКО, яка виділяє три основних напрями, а саме виробничо-технологічні пам'ятки (рухомі об'єкти культурної спадщини й артефакти в музеях, а також фортифікаційні споруди); промисловість усіх видів, включаючи сільське господарство та виробництво продуктів харчування; нематеріальну культурну спадщину (культурні заходи) [8]. Проте представлений перелік не є остаточним і може розширюватись або уточнятись залежно від тих чи інших аспектів оцінювання об'єктів індустріальної спадщини [7]. Отже, промисловий туризм орієнтується на використання певних туристичних ресурсів (природні, інфраструктурні, культурно історичні), що підтверджує його ресурсно орієнтований напрям. У вітчизняних умовах об'єктом показу переважно виступає промисловий простір з відповідною інфраструктурою, який раніше або нині використовувався або використовується для досягнення цілей виробництва.

Відкритість підприємств для туристів – це можливість ознайомити їх з технологічними процесами, експозиціями спеціалізованих індустріальних музеїв тощо. Іншими можливими перевагами від «відкриття» підприємств для відвідувачів є виробничі екскурсії, що є дієвим інструментом маркетингових комунікацій, зокрема формування лояльного сегменту споживачів, що вкрай важливо в умовах гострої конкуренції; можливість залучення потенційних інвесторів, оскільки серед

«ділових туристів» здебільшого є топ-менеджери компаній, яким цікаві потужні та привабливі території та об'єкти; додаткове джерело збільшення доходів; спосіб формування та поліпшення корпоративного клімату тощо.

Житомирська область розташована на півночі України, її площа становить 29,9 тис. км² (4,9% території України). Вигідне фізико-географічне та економіко-географічне положення сприяє її компактному заселенню та високому рівню господарського освоєння територій [4].

Для визначення можливостей щодо розвитку промислового туризму в області важливо проаналізувати наявність потенційних об'єктів туристичного показу. Рівень розвитку промисловості області характеризує загальна кількість створених та функціонуючих підприємств відповідно до їх розміру (табл. 1).

Наведені дані свідчать про те, що загалом чисельність промислових підприємств Житомирської області практично не змінилась, складаючи у 2017 р. 6 491, що на 1,8% менше, ніж у 2015 р. Щодо великих підприємств, то їх питома вага в загальній структурі за 2015–2017 рр. перебувала на одному рівні, складаючи 0,1%. Отже, в середньому у 2017 р. в області функціонували 64 великих промислових підприємства. Чисельність середніх промислових підприємств за 2015–2017 рр. також суттєво не змінювалась. Їх питома вага в загальній структурі у 2017 р. складала 5,8%, що на 0,2% більше, ніж у 2015 р. Найбільшу питому вагу мають малі підприємства, основу яких складають відповідні виробничі процеси. Станом на 2017 р. вони складали 94,1% у загальній структурі.

Для визначення специфіки промислових турів Житомирщиною проаналізуємо чисельність підприємств області відповідно до видів економічної діяльності (табл. 2).

Варто зазначити, що економічний розвиток певної території відбувається системно, тобто всі суб'єкти діяльності взаємопов'язані та впливають на ефективність функціонування один одного. Так, існування промислових підприємств неможливе без діяльності будівельних організацій, підприємств оптової та роздрібної торгівлі, транспортних та складських господарств, компаній, що

Таблиця 1

Розподіл підприємств Житомирської області відповідно до розміру

Рік	Всього, од.	Зокрема, %		
		великі підприємства	середні підприємства	малі підприємства
2015	6 607	0,1	5,6	94,3
2016	5 930	0,1	6,4	93,5
2017	6 491	0,1	5,8	94,1
2017 р. до 2015 р., % (п/с)	98,2	–	+0,2	-0,2

Джерело: складено автором на основі джерела [5]

Розподіл підприємств Житомирської області за видами економічної діяльності

Вид економічної діяльності	Рік	Всього, од.
Сільське, лісове та рибне господарство	2015	1 224
	2016	1 117
	2017	1 273
	2017 р. до 2015 р., %	104,0
Промисловість	2015	1 429
	2016	1 285
	2017	1 387
	2017 р. до 2015 р., %	97,0
Будівництво	2015	423
	2016	374
	2017	434
	2017 р. до 2015 р., %	102,6
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	2015	1 457
	2016	1 268
	2017	1 393
	2017 р. до 2015 р., %	95,6
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	2015	280
	2016	231
	2017	268
	2017 р. до 2015 р., %	95,7
Тимчасове розміщування й організація харчування	2015	106
	2016	90
	2017	89
	2017 р. до 2015 р., %	84,0
Інформація та телекомунікації	2015	199
	2016	173
	2017	173
	2017 р. до 2015 р., %	87,0
Фінансова та страхова діяльність	2015	24
	2016	18
	2017	18
	2017 р. до 2015 р., %	75,0
Операції з нерухомим майном	2015	631
	2016	623
	2017	662
	2017 р. до 2015 р., %	105,0
Професійна, наукова та технічна діяльність	2015	373
	2016	323
	2017	349
	2017 р. до 2015 р., %	93,5
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	2015	219
	2016	206
	2017	220
	2017 р. до 2015 р., %	100,4
Освіта	2015	37
	2016	42
	2017	43
	2017 р. до 2015 р., %	116,2
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2015	85
	2016	84
	2017	85
	2017 р. до 2015 р., %	100,0
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	2015	23
	2016	21
	2017	19
	2017 р. до 2015 р., %	82,6
Надання інших видів послуг	2015	87
	2016	75
	2017	78
	2017 р. до 2015 р., %	89,6

Джерело: складено автором на основі джерела [5]

займаються інформацією. Фактична діяльність промислових підприємств, які є та можуть стати об'єктами туристичного показу, – це результат взаємодії суб'єктів різної економічної спрямованості. Саме тому ми представили розгорнуті дані щодо наявності на території Житомирської області підприємств в розрізі їх економічної діяльності.

Індекс промислової продукції у 2017 р. порівняно з 2016 р. становив 108,3%, зокрема в добувній промисловості і розробленні кар'єрів – 118,3%, переробній промисловості – 104,7%, постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 99,8% [4]. Варто зазначити, що саме Житомирщина – це регіон, де значного розвитку набули хмелярство та льонарство. Тут збирають 75% українського хмелю та 30% льону-довгунця. Хміль та льон є базовою сировиною для промислових підприємств, які виробляють, відповідно, пиво та текстильні вироби з льону, тому можна цілком справедливо вважати, що на території області сформувалися та існують певні традиції щодо їх виробництва [1]. Це може зацікавити як внутрішнього туриста, так і зарубіжного. Дані, наведені в табл. 2, свідчать про те, що чисельність підприємств, які віднесені до сільського, лісового та рибного господарства Житомирської області, за 2015–2017 рр. була приблизно однаковою, проте дані станом на 2017 р. перевищували показники 2015 р. на 4%. Кількість підприємств, які за характером своєї економічної діяльності віднесені до промисловості, у 2015 р. складала 1 429, а у 2017 р. – 1 387, що на 3% менше. Зміни чисельності не є суттєвими.

Якщо деталізувати структуру промислового виробництва Житомирської області, то можна побачити, що найбільшу питому вагу мають харчова промисловість, машинобудування та металообробка, деревообробна промисловість та виробництво будівельних матеріалів. Варто підкреслити той факт, що в області виробляються 48% загальноукраїнського обсягу фарфоро-фаянсового посуду, 33% лляних тканин і панчішно-шкарпеткових виробів. У структурі виробництва товарів народного споживання частка продовольчих товарів становить 61%. Загалом у регіоні на самостійному балансі перебувають 403 промислових підприємства, функціонують 372 малих промислових підприємства [1].

Промисловий туризм може бути одним з пріоритетних видів туризму у Житомирській, Бердичівській, Новоград-Волинській, Коростенській туристичних зонах, оскільки саме там сконцентрована найбільша кількість промислових підприємств області (табл. 3).

Місто Житомир є економічним та науково-технічним центром області. Станом на 2017 р. у м. Житомирі функціонували 2 495 промислових об'єктів, що на 0,5% менше, ніж у 2015 р. Підприємства міста виробляють третину обласного обсягу

промислової продукції. Тут випускають електронні прилади, тканини, меблі, взуття, проте більше половини промислового виробництва міста складають продукти харчування [1]. Понад 100 промислових підприємств формують портрет міста. Найвідомішим як в Україні, так і за її межами є ПрАТ «Екотекстиль», яке є спеціалізованим підприємством, що випускає комфортні високоякісні панчішно-шкарпеткові вироби [1]. Для задоволення запитів покупців фахівці підприємства постійно працюють над розробленням нових малюнків та колекцій, вдосконаленням технології, створенням моделей з використанням нових видів сировини. 120 підприємств надають інформаційні послуги та послуги комп'ютерного програмування, консультування. Іноземні інвестиції перебувають в обігу 135 підприємств міста. Наприклад, ТОВ «Кромберг енд Шуберт Житомир» є підприємством зі 100% іноземних інвестицій з виготовлення електричних бортових кабельних систем для автомобілів «Volkswagen», «BMW», «Audi» та «Mercedes» [1].

У Житомирському районі за аналізований період чисельність підприємств збільшилась на 3,2% порівняно з 2015 р., склавши 380 одиниць. Цікавий досвід щодо підвищення туристичної привабливості території має Баранівська ОТГ. На території громади розташовані завод із виробництва органічної молочної продукції «Органік Мілк», єдиний в Україні музей фарфору, вольєр з плямистими оленями, музей українського побуту, садиба тітки видатної української поетеси Лесі Українки, де природа надихала Лесю на створення «Лісової пісні». Завдяки грантовим коштам Європейського Союзу у розмірі 800 тис. євро розпочалась реалізація проекту «Молодіжний кластер органічного бізнесу Баранівської міської ОТГ». Зокрема, йдеться про будівництво сироварні з дегустаційним залом. Планується також будівництво холодильної установки із сортувальною лінією для заготівлі ягід чорниці, на які щедрі навколишні ліси.

Місто Бердичів історично було пов'язане з розвитком та функціонуванням промислових підприємств різної спеціалізації, особливо до Другої світової війни. Станом на 2017 рік у м. Бердичіві нараховуються 328 підприємств різної економічної спрямованості. Відповідно, у Бердичівському районі їх 127, що на 5,8% більше, ніж у 2015 р. У м. Бердичіві функціонує ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»», що є одним з найстаріших підприємств України, історія якого налічує більше 130 років. Підприємство сьогодні займає провідні позиції на ринку світового машинобудування. Отримавши світове визнання, продукція, що випускається заводом, експлуатується на підприємствах різних галузей промисловості у більш ніж 35 країнах світу й зарекомендувала себе як надійне, високоєфективне та якісне устаткування.

**Кількість підприємств за містами та районами Житомирської області,
які є потенційно привабливими для розвитку промислового туризму**

Міста та райони Житомирської області	Рік	Всього, од.
м. Житомир	2015	2 506
	2016	2 297
	2017	2 495
	2017 р. до 2015 р., %	99,5
м. Бердичів	2015	335
	2016	330
	2017	328
	2017 р. до 2015 р., %	98,0
м. Коростень	2015	320
	2016	278
	2017	310
	2017 р. до 2015 р., %	96,9
м. Малин	2015	134
	2016	138
	2017	154
	2017 р. до 2015 р., %	115,0
м. Новоград-Волинський	2015	280
	2016	231
	2017	268
	2017 р. до 2015 р., %	95,7
Бердичівський район	2015	120
	2016	104
	2017	127
	2017 р. до 2015 р., %	105,8
Житомирський район	2015	368
	2016	349
	2017	380
	2017 р. до 2015 р., %	103,2
Коростенський район	2015	116
	2016	87
	2017	91
	2017 р. до 2015 р., %	78,4
Коростишівський район	2015	253
	2016	235
	2017	250
	2017 р. до 2015 р., %	99,0
Новоград-Волинський район	2015	157
	2016	128
	2017	136
	2017 р. до 2015 р., %	86,6

Джерело: складено автором на основі джерела [5]

Місто Коростень та Коростенський район – це території, де розміщені поклади граніту. Відповідно, там сконцентрована найбільша кількість кар'єрів та гірничозбагачувальних комбінатів, продукція яких є відомою в усьому світі. У 2017 р. у м. Коростені нараховувались 310 підприємств, у Коростенському районі – 91.

Відомий своїми гранітними кар'єрами також Коростишівський район Житомирської області. Станом на 2017 р. там функціонують 250 підприємств.

У м. Новоград-Волинському та Новоград-Волинському районі, які є перспективними для розвитку промислового туризму, у 2017 р. нараховувались 268 та 136 підприємств відповідно. Щодо підприємств цього географічного району, то ПАТ «Новоград-Волинський м'ясокомбінат» за більш ніж п'ятидесятирічну історію свого існування став широко відомим не тільки в Україні завдяки широкому асортименту продукції незмінно високої якості. ДП «Новоград-Волинський сиркомбінат» публічного акціонерного товариства «Житомирмо-

локо» є одним з найбільших сиркомбінатів області та спеціалізується на виготовленні твердих сирів, вершкового масла, сухої сироватки та молока.

У місті Малині у 2017 р. функціонували 154 підприємства. Серед них слід назвати ПАТ «Малинський каменедробильний завод», що є кар'єром сірих гранітно-рапакових порід площею понад 70 га; ПрАТ «Малинська паперова фабрика «Вайдман»», що є одним з найбільших виробників ізоляційних компонентів в Європі. Фабрика виробляє банкнотний папір для всього континенту. Подібних підприємств лише 50 у світі.

До об'єктів промислового туризму, відповідно до наявних класифікацій, можуть бути віднесені різноманітні народні ремесла. Серед наявних етнографічних ресурсів області інтерес туристів можуть привернути гончарство (майстерні функціонують у Брусилівському районі), лозоплетіння, бондарство (Житомирський район), поліське бортництво (Овруцький район), ткацтво (Ємільчинський та Андрушівський райони), килимарство (Коростенський та Малинський райони), витинанка (Пулинський район), інкрустація картин із солом (м. Овруч).

У 1934 р. недалеко від м. Житомира було засновано Іванівську промартіль ім. Сталіна з виробництва виробів з лози. Сьогодні це ПрАТ «Фабрика Мрія», що виробляє більше ста видів різноманітних виробів і меблів з лози для вітчизняних і зарубіжних споживачів. Матеріал, який використовується для плетіння виробів, вирощується на екологічно чистій території. Для виробництва використовуються кілька елітних сортів лози, таких як «пурпурна» та «лимонна». Вважаємо, що об'єкти, які демонструють таку цікаву етнографію території Житомирської області, доцільно включати до програми промислових турів.

Взаємодію між різними групами у сфері промислового туризму завжди ініціює саме підприємство. Джерелом первинної інформації про актуальні туристичні пропозиції є сайти компаній, тому для визначення перспектив розвитку промислового туризму в Житомирській області ми провели контент-аналіз інформації про можливості відвідати підприємство (табл. 4).

За періодичністю виробничі екскурсії поділяються на такі, що проводяться на постійній основі, проте чітко виділені дні, коли підприємство відкрито для відвідувачів; проводяться нерегулярно відповідно до запитів організованих груп, туристичних фірм, державних органів місцевого самоврядування. Отже, лише на 52% промислових підприємств екскурсії проводяться постійно, відповідно, на 48% підприємств екскурсії проводяться нерегулярно. Більшість усіх продуктів промислового туризму за змістом екскурсій є виробничо-технічними, тобто засновані на демонстрації виробничого процесу. Найбільшою популярністю у

туристів користуються екскурсії на підприємства, що виробляють продукти харчування. Це цілком очевидно, оскільки саме їх продукція цікава споживачу як товар щоденного попиту, тому туристам цікаво з'ясувати, яким чином та з чого вона виробляється. Щодо розташування підприємств, то 59% промислових майданчиків, які цікаві туристам, розташовані в межах міста, 23% підприємств перебувають в межах 30 км від міста. Щодо географії розміщення досліджених нами підприємств, то в районах Житомирської області промисловий туризм має точковий характер, не набувши масового поширення.

В межах дослідження ми провели аналіз інформації на офіційних сайтах туристичних підприємств, які функціонують на ринку м. Житомира та області, щодо наявності в їх портфелях промислових туристичних турів. Отримані результати показали, що позиція «Промисловий туризм» практично відсутня. Якщо говорити про тури по території Житомирської області, які можна віднести до промислових, то туристи мають можливість відвідати м. Прип'ять та побачити наслідки глобальної техногенної катастрофи. Такі можливості надають туристичні агенції «Патріот», «Смайл», «На валізах». Крім того, як один з пунктів туру, що орієнтований на школярів та пропонується туристичною агенцією «Патріот», зазначений Музей кошового та декоративного каміння, який розташований у смт. Хорошів та певним чином може бути віднесений до об'єктів промислового туризму. На сайті Житомирського обласного туристичного інформаційного центру в розділі «Тури» ми знайшли інформацію про ТОВ «Органік Мілк» (м. Баранівка). На сайті «I Go to World.com» в розділі «Екскурсії» є інформація про можливість відвідати Житомирську кондитерську фабрику «Житомирські ласощі».

Для аналізу інформаційного забезпечення процесу розвитку промислового туризму в Житомирській області як додатковий показник ми використали наявність у місцевих інтернет-виданнях повідомлень про об'єкти промислового туризму. За результатами огляду інформації на таких сайтах, як «Журнал Житомира», «Житомир Today», «Житомир-інфо», «СК1», можна стверджувати, що в ЗМІ все частіше з'являються згадки про промисловий туризм. У 58% повідомлень висвітлюються проблеми та досвід реалізації елементів промислового туризму, необхідність його розвитку.

Систематизуючи вже наявний досвід Житомирської області щодо реалізації промислового туризму, зазначаємо, що промислові екскурсії мають стихійний характер. Це є наслідком нерозуміння його переваг для підприємств і регіону загалом, а також неналежної взаємодії між підприємствами та регіональними органами влади. Проте загалом сучасний стан розвитку промисло-

Туристична активність провідних підприємств Житомирської області

Підприємства, на яких екскурсії проводяться на регулярній основі	Підприємства, на яких екскурсії проводяться нерегулярно
<i>Добувна промисловість</i>	
ПАТ «Малинський каменедробильний завод».	ДП «Іршанський гірничо-збагачувальний комбінат», гранітні кар'єри Житомирської області.
<i>Харчова промисловість</i>	
Житомирська кондитерська фабрика «Житомирські ласощі», ПАТ «Житомирський маслозавод», ТМ «Рудь», ТОВ «Житомирський м'ясокомбінат», ТОВ «Бердичівський пивоварний завод», ПАТ «Коростенський хлібозавод», ПАТ «Новоград-Волинський хлібозавод», Хлібозавод № 3, ТМ «Хліб Житомира».	ДП «Молочний завод ТЗОВ Молочна фабрика «Рейнфорд»», Державне підприємство «Житомирський лікero-горілчаний завод», Новоград-Волинський сиркомбінат ПАТ «Житомирмолоко».
<i>Хімічна промисловість</i>	
	ПрАТ «Біо мед скло».
<i>Легка промисловість</i>	
	ПрАТ «Екотекстиль».
<i>Фармацевтична промисловість</i>	
	ПрАТ «Ліктрави».
<i>Машинобудування</i>	
ТОВ «Кромберг енд Шуберт Житомир».	ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»», ПАТ «Вібросепаратор».
<i>Переробна промисловість</i>	
ПрАТ «Малинська паперова фабрика», Коростенський завод МДФ, ТОВ «Еко Нова».	ПрАТ «Лоза Житомира», фабрика «Мрія».
<i>Інші види діяльності</i>	
ДП «Євроголд індестріз», ДП «Баранівське лісо-мисливське господарство».	ТОВ «Фабрика «Класум»», ТДВ «Житомирський завод покрівельних та ізоляційних виробів», ПрАТ «Трубний завод «Трубосталь»».

Джерело: власна розробка автора

вого туризму в області має ознаки становлення та є важливим напрямом формування туристичного іміджу регіону.

Висновки з проведеного дослідження. Житомирщина має значні індустриальні об'єкти промислового туризму. Промисловий імідж області можуть визначати легка, харчова, добувна, переробна промисловість, машинобудування. Економіка Житомирської області характеризується складною галузевою та територіальною структурою, що є важливим чинником розвитку промислового туризму. Промисловий туризм має всі можливості для того, щоби зайняти певний сегмент туристичного ринку Житомирської області, основою чого є потужний промисловий осередок.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Паспорт Житомирської області. URL: <http://agroprom.zt.gov.ua/images/pdf/soczialno-ekonomichnij-pasport-zhitomirskoi-oblasti.pdf> (дата звернення: 10.06.2019).
2. Пацюк В.С. Індустріальний туризм і перспективи його розвитку в Україні. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія*. 2008. № 15. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/pacjuk2.htm (дата звернення: 10.06.2019).

3. Пендерецький О.В. Територіальна організація промислового туризму Карпатського суспільно-географічного району та основні напрямки її вдосконалення : монографія. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2011. 225 с.

4. Проект стратегії розвитку туризму в Житомирській області. URL: http://oda.zt.gov.ua/images/golovna/doshka_ogoloshen/strategiya-kultura.pdf (дата звернення: 14.06.2019).

5. Сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.06.2019).

6. Чередниченко О.Ю. Можливості та перспективи розвитку індустриального (промислового) туризму у східному регіоні України. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2009_28/09cousmp.pdf (дата звернення: 01.06.2019).

7. The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage. URL: <http://ticcih.org> (дата звернення: 01.06.2019).

8. UNESCO Culture. World Heritage Centre. URL: <http://whc.unesco.org/en/list> (дата звернення: 01.06.2019).

REFERENCES:

1. Passport Zhytomyrskoi oblasti [Passport of Zhytomyr region]. Available at: <http://agroprom.zt.gov.ua/images/pdf/soczialno-ekonomichnij-pasport-zhitomirskoi-oblasti.pdf> (accessed: 10 June 2019).

2. Patsiuk V.S. (2008) Industrialnyi turizm i perspektyvy yoho rozvytku v Ukraini [Industrial tourism and prospects of development in Ukraine]. The notes of the Vinnitsa State Pedagogical University im. M. Kotsyubinskogo. Seriya: Geography, vol. 15 Available at: http://tourlib.net/statti_ukr/pacjuk2.htm (accessed: 10 June 2019).

3. Penderetskyi O.V. (2011) Terytorialna orhanyzatsiia promyslovoho turyzmu Karpatskoho suspilno-heohrafichnoho raionu ta osnovni napriamky yii vdoskonalennia [Territorial organization of industrial tourism in the Karpatsky region of geography and the main areas of the region]. Ivano-Frankivsk : IFNTUNH, p. 225 (in Ukrainian).

4. Proekt stratehii rozvytku turyzmu v Zhytomyrskii oblasti [Project of tourism development strategy in Zhytomyr region]. Available at: <http://oda.zt.gov.ua/>

[images/golovna/doshka_ogoloshen/strategiya-kultura.pdf](#) (accessed: 14 June 2019).

5. Sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed: 10 June 2019).

6. Cherednychenko O.Yu. Mozhlyvosti ta perspektyvy rozvytku industrialnoho (promyslovoho) turyzmu u skhidnomu rehioni Ukrainy [Opportunities and prospects of development of industrial (industrial) tourism in the eastern region of Ukraine]. Available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2009_28/09cousmp.pdf (accessed: 1 June 2019).

7. The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage. Available at: <http://ticcih.org> (accessed: 1 June 2019).

8. UNESCO Culture. World Heritage Centre. Available at: <http://whc.unesco.org/en/list> (accessed: 1 June 2019).

OPPORTUNITIES AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL TOURISM IN ZHYTOMYR REGION

The purpose of the article. The purpose of the study is to identify potential opportunities and prospects for the development of industrial tourism in the territory of Zhytomyr region.

Methodology. The research is based on methods of statistical observation, analysis and synthesis, methods of comparison, absolute and relative magnitudes, analogy, desk marketing research.

Results. Industrial tourism is an efficient, free tool for marketing communications of enterprises, which yields to get extra-profit by increasing the tourist interest, and as a consequence, an increase in consumer demand. The object of the show is predominantly the industrial space, which was used or has been used for production purposes for the time being.

The physic-geographical and economic-geographical position of Zhytomyr region contributes to compact population distribution and high level of economic development of territories. The region's economy is characterized by a complex sectoral and territorial structure. The industrial image of the region is determined by light, food, mining, processing industry, machine building.

Ethnographic resources can also serve as objects of industrial tourism. Local folk craft such as pottery, manufacturing willow wicker works, manufacturing wooden barrels, Polissia forest beekeeping, weaving, Vytynanka, paintings inlaid with straw can be attracting tourists in Zhytomyr region. The relevant handicraft workshops are functioning successfully in the districts of the region.

In view of the significant concentration of potentially attractive tourist facilities, industrial tourism may be one of the priority tourism in the southern tourist subarea in the Zhytomyr, Berdichev, Novograd-Volyn tourist zones and in the northern subarea in the Korosten tourist zone of the Polissia tourist region.

The results of studies of tourism activity of the existing industrial enterprises of Zhytomyr region, concerning the regularity of their production excursions, indicate that excursions are constantly held at 52% of enterprises, respectively, excursions are irregularly held at 48% of enterprises. The overwhelming majority of all products of industrial tourism in terms of excursions are production-technical, i. e. based on the demonstration of the production process. Amongst tourists the most popular excursions are ones to manufacturing enterprises, where the production of food products is carried out. With regard to the accessibility of industrial enterprises, 59% of industrial places that are interesting to visitors are located within the city, 23% of enterprises are located within thirty kilometers of the city.

Regarding the geographic distribution, industrial tourism in cities and districts of Zhytomyr region has a point character and has not become massive. Due to the lack of a certain methodological basis, the exemplifications of industrial tourism are of a spontaneous nature.

The position "Industrial tourism" in the existing proposals of local travel companies is practically not presented.

The promotion and development of industrial tourism in the Zhytomyr region are facilitated by appropriate information support. It is worth noting the fact that in the local mass media there are more references to industrial tourism recently. In 58% of the notices the problems and experience of implementing elements of industrial tourism are being highlighted as well as the need for its development.

The existing resource potential of the Zhytomyr region is a powerful precondition for the development of industrial tourism, which will promote socio-economic development of business entities of different branch directions as well as the region as a whole.

Practical implications. The results of the study can be used to solve tactical and operational tasks in the process of implementation of the tourism development strategy in Zhytomyr region.

Value/originality. The article presents the results of research on determine of opportunities and prospects for the development of industrial tourism in Zhytomyr region. The results of processed statistical information, the content analysis of the sites of enterprises, travel companies, publications in mass media prove the urgency of the intensification of the development of this type of tourism in the respective regions and cities of the region as one of the tools of socio-economic development.